

SJEĆANJA JAKOVA ATIJASA

Rodjen sam 14. marta 1914. u Sarajevu gdje sam stalno živio sa familijom. Bilo nas je četrnaestoro djece. Otac je umro relativno mlad, pa je majka deveralala sa svom djecom dok nije poudala kćeri i oženila sinove. Ja sam bio najmladji i oženio sam se tek 1941. godine. Bio sam sa ženom, punicom i malim djetetom Elišom u stanu u Novom Sarajevu. Imao sam trgovinu, špecerajsku radnju, u Koloniji 29. Prije nego što je Hitler došao u Sarajevo bio sam mobilisan i nalazio sam se u vojsci u Bijeljini i oko Tuzle. Rat je trajao samo petnaest dana, pa smo blizu Doboja bili zarobljeni od Nijemaca, ali sam ja pobjegao. Presvukao sam se u civilno odijelo i pješke sam došao kući. Braća Mihael i Salomon su bili već kod kuće, pa smo bili sva tri brata skupa. Dva puta su nas hapsili, a treći put su me odveli /u septembru 1941. godine/ u logor Jasenovac.

U Sarajevu je bilo već u prvim mjesecima ustaške vladavine poslije okupacije od Nijemaca neprestanih hapšenja kao i odvodjenja na prisilan rad. Istovremeno sam dobio povjerenika u mojoj radnji, u kojoj sam morao dalje raditi bez ikakve plate. Morao sam najosnovnije namirnice, šećer i so, da "kradem" iz vlastite radnje i kroz prozor zahoda da dodajem punici za potrebe familije. Kad smo čuli da će opet biti hapšenja i odvodjenja na prisilan rad u logore, ja sam se sakrio u jednoj šupi. Mislio sam da ću ostati skriven, ali su jedne noći došli nacisti u moj stan i pitali su ženu i punicu gdje je muž. Žene su odgovorile da me nema kod kuće, a oni su zaprijetili da će ih pobiti ako mene ne nadju. Nastao je strašan plač žena i djeteta, pa sam ja sišao kad sam to čuo, da vidim šta je. Kad sam ušao u stan ustaše su upitale ženu: "Je li to vaš muž?", na što je moja žena /sada pokojna/ rekla da nisam. Slagala je i to me je onda spasilo. Vratio sam se opet u šupu, gdje sam bio sa bratom Mihajlom, njegovom ženom i malom kćerkom Laurom, ali nismo bili sigurni. Ja sam bio već dekonspirisan, jer su me vidjeli neki od komšija, koji su me izdali da sam negdje u blizini sakriven. Našli su me i odveli u Jasenovac. Tamo sam stigao 19. septembra 1941. godine.

Stražari-pratioci su nas predali ustašama logora. Ustaše su nam oduzele sav novac, odjeću i rezervnu o-

buću, pribor za brijanje, pa i svu hranu koju smo bili ponijeli. Kod tog pregleda stvari odmah su, radi primjera, a da bi nas ostale prestrašili, ubili nekoliko ljudi, koji su htjeli nešto da sakriju. Nastao je odmah vrlo težak život bez hrane, uz težak rad tako, da se nikako nije moglo izdržati. Umirali su ljudi svakog dana. Tukli su nas i mučili na razne načine. U slabim barakama nismo imali ni najosnovniju deku, ležali smo na daskama, ili cementu, cigli i sl.

Sava je bila toliko nadošla u logoru Jasenovac, da su nas morali premjestiti u Krapje. Prilikom transportovanja logoraša ugušilo se oko 500 ljudi, a da smo ostali stradali bi svi bez razlike, jer je Sava bila narasla više od jednog metra. U samom Krapju smo bili svega petnaest dana i nisu nas ondje tjerovali ni na kakav rad. Odvajali su svaki dan od nas po pedeset - sto ljudi i ubijali većinom slabije. Ondje su bili samo Jevreji. Poslije petnaest dana su nam rekli da se otvara "Radni logor" Jasenovac i ko želi da ide na rad neka se javi. Ja sam jedva preživio i ovih petnaest dana, pa sam odmah rekao da idem, pa sam i uspio da dodjem do Jasenovca. U samom Jasenovcu je život bio takodjer vrlo težak i nesnošljiv. Batine su nastavljene, hranu ispočetka nismo uopšte primali, pa ni hljeba. Bila je samo neka topla vodena čorba, neki su jeli hranu i iz napoja /iz ustaške trpezarije/.

Jednog dana su Jevreji morali po nalogu ustaša da ruše srpsku crkvu. Tom prilikom su me ustaše toliko isprebijale, da sam jedva živ ostao i odonda sam invalid. Nemam jedan bubreg i ostao sam dosta slomljen. Poslije toga u Jasenovcu sam preživljavao teške muke dok nisam uspio da me zaposle kao instalatera vodovoda. Imao sam veliku sreću što sam do tog dana preživio i što su me kao instalatera premjestili u Gradisku.

Najteži i najgori posao u Jasenovcu je ipak bio "Nasip". Ustaše su htjele, da zatočenici izgrade nasipe na lijevoj obali Save ne samo zemljom ili kamenom, nego i lješevima zatočenika, koje su ustaše inače namjeravale likvidirati. Od izmrcvarenih, iznemoglih ljudskih kostura se tražilo nemoguće. Ako se raskvašena zemlja nije mogla prevoziti civarama, ili prenositi korpama i sanducima, tražili su od zatočenika da nose to blato lopatama. Ako se zatočenik, onako slab, spotakne ili oklizne u blatu sa lopatom, udarali su ga tako nemilosrdno, da se nije više ni digao na noge, pa su ga tako premlaćenog streljali i ostavili u Nasipu. Vjerujem, jer je to svaki mogao vidjeti, da je na nasipima bilo svaki dan pobijeno dvesta do trista zatočenika. Poslije likvidiranja logora Krapje, osnovale su ustaše logor Jasenovac C, gdje su "po kazni" bili likvidirani zatočenici na sve moguće načine. Može li

* V. Sjećanja Adolfa Fridriha, dodatak: Opis kazne "rad na sicu".

se zamisliti teže i nečovječnije stanje u prostoru ne samo ograđenom bodljikavom žicom sa četiri strane, nego i nad glavama samo jedan metar od zemlje. Da bi zatočenik u tom prostoru mogao samo da stoji i koji korak da se pokrene, morao se sagnuti do pasa. Najviše su sjedili i ležali po kiši, snijegu, vjetru ili suncu bez ikakve zaštite. Nije čudo, da nijedan od ovih "osudjenika" nije izdržao više od nedelju dana te torture.*

U Jasenovcu su mnogi zatočnici strijeljani pred strojem po nekoj "kazni". Naveo bi samo pokušaj bješkstva iz logora, dogovaranje sa bilo kojim stanovnikom mjesta, ili na nekom radu, kradja krompira iz rova, ili bilo kog komadića ploda iz ustaške bašte i sl. pa da se zatočenik javno kazni smrtnom kaznom, koja se na licu mjesta odmah pred strojem "primjera radi" i izvršila.

Ing. Pićili je ustrojio peć, tzv. krematorij, za spaljivanje umrlih i pobijenih zatočenika, ali su od proljeća 1942. bacani iznemogli i bolesni, još živi, u peći Ciglane. Pokraj Save je bio Granik, koji je bio montiran za ubijanje dopremljenih grupa zatočenika u masama. To je bio neki veliki čekić težak skoro tonu. Od udarca tom spravom po glavi žrtva je odmah bila likvidirana /ili onesvješćena/ pa bačena u Savu. Najviše su tako likvidirane žene i djeca, a ljeti 1942. godine ubijeni su i mnogi Cigani, koji su bili dopremljeni sa čergama. Dugo vremena su bila naslagana kola sa perinama i robom Cigana, dok su konje odmah po dolasku otpremili.

Mnogo žena i djece je otrovano u posebnim ćelijama /zatvorenim sobama/ ciklonom. Lješeeve otrovanih su grobari morali iznositi i masovno zakopavati ili bacati u krematorij. Bilo je i drugih načina likvidiranja zatočenika u masama i pojedinačno. Što je dulje ko izdržao, ili nekim čudom bio pošteđen da ne zaglavi, svakome je bilo više nego jasno, osobito nama Jevrejima, da je u pitanju samo kada, ili koliko dana još možemo bilo kako da preživimo u najgorim patnjama. Nije više niko ni vjerovao u neko čudo, koje bi nas moglo spasiti, nego smo razmišljali na koji bi način mogli pobjeći, ili biti zaposleni radom, koji je za ustaše bio neophodno potreban. Radione obučara, krojača i drugih zanata bile su pravi azil za mnoge, koje je sreća poslužila da se tih radiona domognu. Ustaške glavešine su prijetile i smrtnom kaznom svakome, ko nije bio zanatlija ako se javi i bude primljen u te radione najviše u St. Gradiški. Jedan od glavnih i sigurno najhumanijih grupnika zanatskih radiona je bio obučar Sado Koen - Davko, koji je nastojao ne samo da primi i mnoge trgovce, osobito Jevreje, nego i da traži od ustaša pojedince kao "dobre majstore", samo da bi ih spasio ili bar za neko vrijeme sklonio i sačuvao od najgoreg.

U Jasenovcu su pored svih ubijanja, gladovanja

i drugih patnji, bili i okovi oko nogu. Većinom su bili okovani oni, koji su bili već osudjeni za likvidaciju, ne samo zato da ne bi bježali, nego da bi ostalim logorašima bili prikazani kao "teški zločinci" ili kažnjenici s kojim se strože mora postupati. Ove bi često postrojili i onda sreda bi svakog trećeg ili četvrtog izdvojili i likvidirali. U Jasenovac je dopremano skoro svaki dan po hiljadu i više, a cijeli logor nije nikada imao više od tri, najviše do četiri hiljade zatočenika. Bilo je svima jasno da treba stalno praviti mjesta za one koji će još doći.

Jednom je došla neka Komisija da vidi kako dobro živimo, u kakvim higijenskim prilikama i da li je dovoljna ishrana. Osobito je strogo bilo naredjeno svim logorašima, da na pitanja članova komisije ne smiju ništa drugo odgovoriti, nego da kažu ili pokažu broj zatočenika koji je bio označen na ruci. Takva Komisija, za koju niko od nas nije znao odakle je i po čijem je traženju bila određena, nije poslije toga nikada više dolazila, niti je iko ikada bio od bilo koga pitan kako nam je. Vjerojatno je mnogima, ne samo u NDH, nego i van zemlje, bilo poznato kako su nestajale sve te mase pohvatanih, ali se, nažalost, nije čuo nijedan jači glas užasa ni od kuda i protiv bilo koga za sva ta zvjerstva, koja nisu mogla ostati nepoznata, ili skrivena, od ljudi.

Sjećam se jednog nastupa na kome je Ljubo Miloš zabio svoju kamu jednom Srbinu u prsa i rekao da je: "Slatka erpska krv" ispijajući je sa dlana kojim ju je hvatao iz rane već palog zatočenika. Najstrašnija zlodjela su vršena nad mladim ženama, pa i sa ženskom djecom. Te su žrtve odmah ubijali na najstrašnije načine i bacali ih u peći.

Mnogi su stradali od raznih bolesti. Tifus, dizenterija i mnoge kožne bolesti, kao i otekline zbog gladi, bile su uzrok nestajanja velikog broja iznemoglih zatočenika, ili povod za njihovu likvidaciju bez ikakvog liječenja. Niko se skoro nije ni smio javiti da je bolestan iako je imao visoku temperaturu. Nastojao je svaki i silom da se digne sa ležaja, inače bi kod pregleda barake bio svaki od ustaša odveden /ili odnesen/ tamo odakle se nijedan nije vraćao. Bila je i tzv. "marica", tj. zatvorena kola, kojom su skoro svake noći odvodili zatočenike iz baraka i spaljivali u pećima kao gorivo!

Svi su ovi ustaški logori bili pod jednim zapovjedništvom krvoloka Maksa Luburića, a njegovi saradnici, većinom Hercegovci i iz nekih dalmatinskih krajeva, bili su: Ljubo Miloš, ing. Hinko Pićili, fratar sa dva prezimena Majstorović-Filipović, Brekalo, Matković, Brkljačić, Vranješ, Matijević, Ante Zrinjušić, Silvestar Primorac, Mile Sudar, Mate Horvat, Dinko Šakić, Ante Stojčić, Slavko Lisac, Braća Prpić i Sudar, zv. Krvnik Luka. Za že-

ne i djecu glavni su krvnici bili: Marinko Polić i Jer. Maričić, a bile su i neke žene-ustašice koje su ne samo tukle, nego i likvidirale mnoge žene i djecu.

Jedno vrijeme sam morao raditi kao grobar. Kopali smo grobove, nosili mrtvace i zatrpavali ih u masovnim jamama. Bilo je slučajeva da neko od mojih drugova nije mogao, nije imao više snage da kopa grobove; ustaše su istoga na mjestu ubile. Tako smo morali sami sebi da kopamo grobove.

Kasnije je organizovan i logor "Kožara" van Jasenovca. Osnovana je u istome radionica čizama i ženskih cipela po narudžbama ustaša. Mnogi su se javili kao šusteri iako nisu nikada bili obučari, ali Sado Koen, koji je bio glavni šuster, nastojao je na svaki način, da prihvati što više zatočenika, Jevreja i Srba, pa makar je i znao da nisu obučari. On je uredio da sa jednim pravim šusterom rade još dva-tri nestručna lica pod njegovim nadzorom. Tako ih je za kratko vrijeme nekako osposobljavao da bilo nešto rade, a pravi obučari su morali svršavati sve poslove kako je radioni bilo naredjeno da izvrše. Sado Koen je stalno prikazivao posao tako, da mu je potrebno još više šustera i da ne može nikoga od istih dati. Tražio je često i bolju ishranu za svoje ljude, osobito ako bi se tražio brži i masovniji posao za koji je samo on odgovarao da se izvrši na vrijeme i dobro. Mene su onda takodjer prebacili u Pekarju blizu Kožare, pa sam im nosio hljeb u logor. Jednog dana su me uhvatili u krađi, pa me je ustaša Luka sproveo prema logoru Kožara i u Jasenovac. Sado Koen i zapovjednik su me u zadnji čas spasili od sigurne smrti. Mogu sa sigurnošću kazati, da je Sado Koen bio ljudina i da nije bilo boljeg od njega, ne samo zbog toga što je mene spasio, nego što je i svoj život stavljao na kocku za drugog. On se borio i za Morica Gaona da dodje kao šuster u radionu i ja sam lično dobio nalog da ga dovedem u Kožaru pod vrlo teškim okolnostima, jer je onda bio bolestan. Pomagao je tako Sado još mnogim drugim zatočenicima.

Odmah zatim bio je organizovan i rečeno je, da će biti otvoren novi "Radni logor" u Gradiški, pa sam i ja bio u isti prebačen i to u Instalatersku grupu, tzv. Kulu. Vodja instalatera je onda bio Salomon Kutan iz Sarajeva, a sa mnom su radili Levi, Mačoro, Bulat i Altarac. Kako smo mi radili u Kuli i kako sam ja često išao po cijelom logoru, i po ženskom i gdje su bila djeca, kao instalater vodovoda, stražar me je prijavio, da sam razgovarao sa ženama. Zato su me zatvorili u podrum Ustaške bolnice. Bio sam nekoliko dana u tom podrumu potpuno bez hrane. Ne znam da li je iko iz tog podruma živ izašao osim mene. Moji drugovi instalateri su kod kopanja kanalizacije razrovali i začepili kanal tako, da je bilo zaudaralo i nečisti je bilo u blizini Ustaške bolnice. Odmah su ustaše tražile instalatere da to poprave. Šef grupe Salomon

Katan je rekao da je njegov najbolji radnik koji razumije u kanalizaciji Atijas Jakov, koji je zatvoren u podrumu Ustaške bolnice i da bez njega ne zna kako bi mogao taj kvar ispraviti. Pri tome je pomogao i Sado Koen, pa su me izvukli iz zatvora.

U našoj Instalaterskoj grupi ing. Danona, pripremali smo plan kako bi mogli pobjeći iz logora. Smislili smo da pod rukovodstvom sposobnog ing. Danona napravimo kanalizaciju od St. Građiške do Save tako, da bi visina i širina kanala bila tolika, da bi mogli izaći do Save. Nažalost, još prije nego što je taj kanal bio gotov ing. Danon, Roma i Salamon Katan su nekako isposlovali i dobili su jednog stražara-ustašu, da idu razmontirati motor nekog mlina van St. Građiške a prema Novoj Građiški. Išli su dakle poslovno i tom prilikom su ubili stražara i pobjegli u šumu. Nama je, istina, uvijek bilo grozno. Gledali smo ubijanja i bez ikakvog razloga ili za sitnice, ali ovako grozno, osobito za Jevreje nismo još bili živili. To zbog toga, jer su stražara ubili baš Jevreji. Istog dana, kada su dovukli ubijenog stražara likvidirali su više od pet stotina zatočenika i onda su došli u Kulu naredivši prethodno, da sačekamo u istoj svi instalateri u radioni, odakle je naš grupnik pobjegao. Ja sam odmah otišao najprije do Bravarske radione, gdje je grupnik bio zatočenik Mato Šego, Hrvat. Zamolio sam ga, da ode do poručnika Nemeta ustaše, koji je bio glavni zapovjednik svih zanatlija, pa da ga zamoli, da barem nas vodovodne instalatere ne ubiju, jer smo neophodno potrebni. Mato je zaista isposlovao preko poručnika Nemeta, da dobije pismeno rješenje, da nas ne likvidiraju, tj. da nas ostave. Tako sam i ovaj put izbjegao sigurnu smrt.

Sjećam se još jednog slučaja koji se desio neposredno prije dolaska spomenute Komisije u logor. Bili su dotjerali iz sela Mlake Srbe sa ženama i djecom. Cijele familije. Muškarce su odmah zatvorili u veliku prostorijsku bivše Kaznionu, u koju su onda ušle ustaše sa raznim željeznim predmetima. Čulo se onda strašno zapomaganje, plač i jecanje zatvorenih, koje su toliko dotukli bez pucanja, da su ostali polumrtvi. Neki su bili već i umrli, pa su sve ostavili da umru u bolovima. Kako je trebalo da dodje Komisija, naredili su na brzinu, da ih mi prebacimo na tavan. Kasnije su ih oni posve dotukli i sami su ih prenijeli i zakopali.

U maju 1943. godine su nas opet prebacili u Jasenovac, gdje sam radio razne poslove. Uspjelo mi je uskoro da radim kao instalater u samoj Lančari, gdje su radile mnoge zanatlije, pa smo ondje i spavali i bili smo tako zaštićeni barem po noći, da nas ne odvedu. Ranije, kao i kasnije, iz baraka su svake noći ustaše dolazile i izvlačile po više njih kako im je bilo naredjeno. Ovisilo je samo o sreći koga su ostavili, a koga odveli. Sve one zatočenike, koji su bili potrebni za rad na nekim zaista

potrebnim poslovima, ostavljali su na miru. Samo su tražili da se zadaci izvrše kako je grupnicima bilo naredjeno, pa smo tako u radionama ostali i dalje pošteđeni i donekle zaštićeni od nenadanih likvidacija. Čekali smo u neizvjesnosti, ali je vremenom svaki bio svjestan, da mora raditi neki važan posao i da se ne smijemo zamjeriti, nego uvijek pokazivati kako hoćemo da radimo "korisne poslove". Zato su nas, izgleda, i htjeli do kraja da iskoriste kao stručnjake. Ipak, nismo nikada prestali misliti kako ćemo do kraja moći izdržati i kako ćemo se spasiti u momentima kada će biti najkritičnije, jer je već i samim ustašama bilo jasno, da se i njima primiče kraj, a možda je i njima bilo dojadilo divljanje kroz protekle godine.

Moja prva žena, sin Eliša i punica dovučeni su u Jasenovac u maju 1942. godine. I oni su bili likvidirani istoga ljeta sa ostalim ženama i djecom, koje su dotjerivali u Jasenovac iz drugih logora.

Početak 1945. godine avioni NOV su počeli bombardovati Jasenovac. Ustaše su se bile prepale i bježale su oko da se sklone, a kada su avioni otišli, počeli su masovnu odmazdu nad zatočenicima. Izgledalo je kao da hoće što prije sve da likvidiraju. Ja sam se bio sakrio tog dana tako, što sam napravio jedan bunker od komada starog željeza. To je znao samo moj drug Bulat Altarac. Ustaše su i mene tražile, ali me nisu našle. Došao je kasnije Altarac i rekao mi je, da sam zasada spasen, a da će vidjeti šta će biti do sutra. Iste večeri sam pokušao bježati sa jednim drugom, tokarom Radovanom, ali nismo uspjeli. Drugog dana su opet došli partizanski avioni i bacali su bombe. U metežu su me ustaše opazile, ali su bježale od straha zbog bombardovanja na jednu stranu, a ja na drugu i tako sam se izgubio. Kasnije sam se sporazumio sa Lazarom Jankovom, tipografom iz Zemuna, da pobjegnemo. Usred dana, u 12^h uzeli smo alat i otišli smo do Save na neke brodove kao da imamo nešto da opravimo. Došli smo u špic ladje koja je ondje stajala. Lazar je prvi ušao, a ja za njim. On nije Jevrejin; danas je u UDB na velikom položaju. Bili smo odlučili da se sakrijemo u samoj špici ladje ispod palube i da tako sačekamo noć. To je bio vrh kabine ladje, koja je uvijek šlepovala, ali je momentano stajala na samoj obali Save. Mi smo ušli unutra i gornji dio daske smo stavili tako, da nas niko nije mogao primjetiti. U jedan sat dolaze radnici-zatočnici Jevreji, koji šlepuju tu ladju, pa su imali posla cijelo vrijeme sve do 7 sati na večer. Tako smo mi toga dana imali cijelo popodne ljude iznad glave. Niko nije znao da smo mi pod njihovim nogama. Oko 7 sati, po prestanku rada, oni su otišli u nastambe. Kod proziva nisu se javili ni Jankov Lazar, ni Jakica Atijas. Nema ih, pa je značilo, da nisu ni živi. Oko osam sati otprilike /sata nismo imali/ došle su ustaše koje su pjevale, a čuo se

i zveket oružja. Išli su iz jedne ladje u drugu tražeći da se nije ko sakrio. Išli su preko naših glava, samo što nisu podigli dasku iznad kabine. Nisu nas našli i otišli su ali se mi nismo usudili da pokušamo bježati, jer još nije bila noć. Otprilike poslije dva sata odlučili smo i podigli smo dasku. Htjeli smo u punoj tišini da preplivamo Savu. Iznad nas nije nikoga bilo, a imao sam od oružja samo jedan bodež napravljen od trokutne turpije, kojim sam mislio da se branim ako me koji ustaša napadne. Trebalo je preplivati Savu, koja je 19. aprila bila još ledena. Ja se prvi spustih u mirnu rijeku, a iza mene Lazar Jankov i plivali smo lagano razgovarajući preko oko 300 m široke Save, kad počese ustaše pucati iz bunkera puštajući svijetleće rakete i razne metke, koji su zviždali iznad glave pa sam ja prestrašen rekao da ne mogu dalje i da se gušim. Gušio sam se, jer nisam mogao više izdržati studenu vodu, a Lazar Jankov je mislio, da sam dobio metak i da sam poginuo. Nasuprot, ja sam nastavio borbu i okrenuo sam se na leđa i tako doplivao do obale. Kad sam teško izašao iz vode na obalu, nisam mogao stati na noge lo do 15 minuta. Morao sam masirati noge da prohodam, jer sam se od zime bio ukočio. Napokon puzajući polako uzbrdo htio sam doći do šume. Ali je šuma tu bila posječena da bi se vidjelo ako partizani dodju. Vidio sam sa uzvisine i mjesto gdje su spaljivani lješevi žena i djece, koje su pobile ustaše. Tu vatru sam morao i ja da zaobidjem, da im ne bi pao u ruke. Morao sam biti jako oprezan, jer su i ondje bili ustaški bunker. Imao sam sreću, pa sam dobro prošao. Kod slijedeća dva bunkera su me ipak ustaše primjetile i pošle su prema meni, a ja sam bježio dalje i došao sam do jedne žičane ograde, koju nisam mogao nikako prekinuti i preći. Počeli su za mnom pucati, pa sam smogao neku divlju snagu i uspio sam da preskočim tu ogradu. Bio sam sav krvav, ali sam ipak pobjegao. Kad sam im bio blizu, onda nisu htjeli pucati, htjeli su da me uhvate živog. Onda, kada su zapucali za mnom, nisu me pogodili, pa sam iste noći prošao još pored nekoliko bunkera. Svanula je i zora, ja sam bio već prešao cestu prema Drakseniću i Kozari. Čitav dan sam tražio partizane, ali je putem bilo sve porušeno. Tražio sam bilo kog čovjeka ili ženu, nikog nisam mogao naći sve do drugog dana u šest sati navečer. Tada sam tek vidio tri seljanke, koje su kopale. Kada su one mene vidjele, prepale su se i jedna je odmah pobjegla, a druge dvije sam nekako dozvao i zadržao da im ispričam ko sam i odakle sam tu dospio. Rekao sam im, da sam pobjegao iz Jasenovca, a bio sam samo u gaćicama bez ikakve odjeće i obuće mršav i krvav već tri dana bez ikakve hrane. One su mi rekle, da tu pričekam i otišle su do partizana i javile im, da jedan čovjek sav krvav ondje stoji, pa su došli partizani i povelili me do njihove jedinice. Nahranili su me i malo obukli, pa sam i ostao u toj Dvadesetoj krajiškoj brigadi u izvidjačkoj četi sve do svršetka rata. Ostao sam u istoj jedinici i po-

slije svršetka rata i postao sam kao stariji vodnik star-
ješina izvidjačke čete. Kad sam se demobilisao, bio sam
primljen u Električnu centralu u Sarajevu.

Jerusalim,
zima 1971/72.

Jakov E. Atijas